

Віктор Шевчук

доктор юридичних наук, професор кафедри криміналістики Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, Заслужений юрист України

КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОТИДІЇ НЕЗАКОННОМУ ЗБАГАЧЕННЮ: АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СЬОГОДЕННЯ

Сучасний період формування правової держави в Україні характеризується загостренням загальної кримінальної ситуації, пов'язаної з поглибленням економічної, соціальної та політичної кризи в суспільстві. Це, у свою чергу, зумовило значне зростання злочинності, характерною рисою якої є криміналізація економіки, влади й суспільства. Серед злочинів, які на сьогодні є особливо небезпечними та досить поширеними виступають злочини корупційної спрямованості [4].

Запровадження ефективної системи протидії таким кримінальним явищам у нашій державі насамперед передбачає приведення вітчизняного законодавства до європейських стандартів, а також вжиття невідкладних заходів, спрямованих на вдосконалення слідчої та судової діяльності, що ґрунтуються на новітніх досягненнях науки й техніки, розширенні можливостей їх використання у практиці боротьби з таким видом криміналь-

них правопорушень. Серед таких злочинів особливе місце займає незаконне збагачення (ст. 368² КК України). Встановлення кримінальної відповідальності за незаконного збагачення спрямоване на забезпечення більш ефективної кримінально-правової охорони відповідних суспільних відносин, а також передбачає створення та запровадження у практику дієвої системи протидії таким злочинам, яка тісно пов'язана із оптимізацією та раціоналізацією виявлення, розкриття та розслідування цих кримінальних явищ. Складність розробки та ефективного впровадження у практику методики розслідування незаконного збагачення полягає в неоднозначності, наявності певних протиріч та прогалин антикорупційного законодавства України, неодноразових законодавчих змінах цієї норми КК України, а також у відсутності узагальнень слідчої та судової практики.

Разом з тим, на сьогодні правоохоронні та судові органи стикаються з певними труднощами при кримінально-правовій кваліфікації незаконного збагачення, у практичній діяльності виникають деякі проблеми у розкритті та розслідуванні даної категорії злочинів. Отже, більшість теоретичних і практичних аспектів розслідування незаконного збагачення на сьогодні залишаються недослідженими, зокрема такі, як криміналістична характеристика і кореляційні взаємозв'язки між її елементами, особливості виявлення ознак незаконного збагачення і початку кримінального провадження, типові слідчі ситуації й алгоритми їх вирішення, організація і планування розслідування, тактика проведення окремих слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій, проблеми розробки та застосування тактичних операцій. Тому дослідження та розробка основ методики розслідування незаконного збагачення у сучасних умовах боротьби з корупцією є актуальними і необхідними [5, с. 5-16].

У дослідженні методики розслідування незаконного збагачення поряд з аналізом слідчої та судової практики необхідно керуватися положеннями про криміналістичну характеристику злочинів, яка являє собою систему відомостей (інформації) про криміналістично значущі ознаки злочинів даного виду, що відбиває закономірні зв'язки між ними і слугує побудові й перевірці слідчих версій у розслідуванні конкретних злочинних проявів [3, с. 16].

Криміналістична характеристика злочинів є необхідною складовою криміналістичних методик розслідування, бо саме в ній можна детально розглянути зміст усіх чинників, що підлягають установленню при розслідуванні тієї чи іншої категорії кримінальних правопорушень, а також простежити їх взаємозв'язки. У практичному аспекті криміналістична

характеристика злочинів сприяє правильному вибору слідчим найбільш оптимальних напрямків розслідування як в цілому, так і на окремих його етапах, тобто розглядається як своєрідний орієнтир, на який потрібно рівнятися під час вирішення конкретних завдань, висунання слідчих версій [1, с.203]. Ефективність використання криміналістичної характеристики, як інформаційної моделі, зумовлена систематизацією її елементів й існуванням між ними кореляційних зв'язків, у силу яких встановлення одних елементів дозволяє з достатньою впевненістю прогнозувати характер інших, невідомих на даний момент [2, с. 360-362].

Криміналістична характеристика незаконного збагачення виступає інформаційною основою побудови і формування оптимальної методики розслідування цього виду злочину. Для формування методики розслідування незаконного збагачення важливе значення мають такі елементи криміналістичної характеристики, як: предмет злочинного посягання, способи вчинення, способи приховування, типові сліди, обстановка вчинення таких злочинів і особа злочинця. Саме наявність залежностей між елементами криміналістичної характеристики є необхідною умовою реалізації її функціонального призначення і є основою для формуванню типових слідчих ситуацій та висуненню слідчих версій.

Враховуючи наведене, актуальним напрямком побудови криміналістичної методики незаконного збагачення, на наш погляд, вбачається дослідження та розроблення проблеми кореляційних зв'язків між окремими елементами криміналістичної характеристики цього виду злочину. Детального вивчення заслуговують криміналістичні особливості предмету злочинного посягання. У предметі доказування незаконного збагачення необхідно враховувати першочергову необхідність встановлення джерел походження активів уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування осіб, законність підстав набуття яких не підтверджено доказами. Ігнорування цього положення ускладнює доказування інших, обставин, передбачених ст. 91 КПК України. Зокрема, у процесі доказування предмета незаконного збагачення необхідно виходити із найбільш детального опису та встановлення індивідуальних властивостей та ознак предмета цього злочинного посягання. Якщо предметом незаконного збагачення є грошові кошти, то необхідно встановити яка саме сума, у якій валюті, якими купюрами, які індивідуальні ознаки купюр, по можливості номера купюр, які особливості та індивідуальні ознаки. Якщо предметом незаконного збагачення виступають товарно-матеріальні цінності важливо встановити їх найменування, кількість, якісні ознаки,

форму, розмір, колір, об'єм, вагу, індивідуальні ознаки, номери, дефекти, дані про джерела їх придбання, матеріал з якого вони виготовлені, клеймування, маркування, характеристика упаковки та інші індивідуальні ознаки, що мають криміналістичне значення. Дослідження предмета незаконного збагачення сприятиме більш ґрунтовному розумінню його взаємозв'язку зі способами вчинення злочину та типовими слідами. Пріоритетним також є розроблення кореляційних зв'язків між способами вчинення та приховування цього злочину із особою злочинця та іншими елементами криміналістичної характеристики. Ґрунтовне дослідження усієї сукупності вищезазначених взаємозв'язків сприятиме забезпеченню повноти розслідування, розкриттю усіх епізодів цієї категорії злочинів.

Актуальною проблемою розслідування незаконного збагачення є необхідність виокремлення на основі криміналістичної характеристики типових слідчих ситуацій та слідчих версій. Під слідчою ситуацією у спеціальній літературі розуміють сукупність умов, у яких на даний момент здійснюється розслідування, тобто обстановка в якій відбувається процес доказування, і яка визначається наявністю або відсутністю належних фактичних даних, що зумовлюють систему безпосередніх завдань і напрямів діяльності слідчого [2, с.363]. Уміння правильно аналізувати та оцінювати слідчу ситуацію є важливою умовою для ефективного розслідування таких злочинів. Типізація слідчих ситуацій, як правило, здійснюється з урахуванням певних інформаційних компонентів, що має свою практичну спрямованість, пов'язана з побудовою слідчих версій, формулюванням вичерпного переліку тактичних завдань розслідування, обранням найбільш ефективного комплексу слідчих (розшукових) дій.

У цьому контексті необхідним є визначення інформаційного компонента типізації слідчих ситуацій, що можуть мати місце на початку розслідування таких злочинів. Найбільш оптимальними інформаційними джерелами типізації слідчих ситуацій розглядуваного злочину є джерело відомостей про факт незаконного збагачення, спосіб вчинення злочину та наявність або відсутність відомостей про особу злочинця. Можна виділити наступні типові слідчі ситуації, що складаються на початку розслідування кримінального провадження: 1) надійшло повідомлення про незаконне збагачення; особи, які вчинили злочин, не встановлені; 2) надійшла оперативна інформація про незаконного збагачення; виявлено місце вчинення зазначених дій; особа, яка вчинила злочин, не встановлена або переховується; 3) встановлено факт незаконного збагачення; підозрюваний відомий і його затримано. Для їх вирішення необхідно розробити та за-

пропонувати найбільш оптимальні алгоритми дій слідчого, прокурора та працівників оперативних підрозділів.

Важливою проблемою, яка вимагає нагального вирішення є відсутність дієвих криміналістичних рекомендацій щодо комплексного розслідування усієї системи взаємопов'язаних проявів незаконного збагачення. Характерною ознакою цих злочинів є наявність складної системи злочинних дій злочинців, яка, як правило, передбачає підготовку, безпосереднє вчинення та дії злочинців по приховуванню такої злочинної діяльності. З огляду на це, суттєвим недоліком окремих діючих методичних порад щодо розслідування цього злочину є їх обмеженість тією стадією злочинної діяльності, на якій виявлено окремі злочинні прояви та відсутність дієвих комплексних організаційно-тактичних засобів, які б дозволяли забезпечити швидко та ефективно вирішення тактичних завдань розслідування. Особливої актуальності вказана проблематика набуває у зв'язку з поєднанням незаконного збагачення з іншими видами злочинних проявів, як то легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фіктивне підприємництво тощо.

Враховуючи наведене, вкрай необхідним є розроблення криміналістичних рекомендацій щодо застосування комплексу типових тактичних операцій, які з урахуванням специфіки розглядуваного злочину та сформованої слідчої ситуації можуть забезпечити досягнення цілей розслідування цього злочину. Окрім того, комплексна реалізація слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) дій, оперативно-розшукових, забезпечувальних організаційно-технічних та інших заходів забезпечує вирішення в певній слідчій ситуації окремих тактичних завдань, розв'язання яких в інший спосіб є неефективним або взагалі може бути неможливим.

Особливо варто зауважити, що важливість та значущість окресленої проблематики заслуговує на систематизоване викладення криміналістичних рекомендацій щодо методики розслідування незаконного збагачення у відповідних навчально-методичних посібниках, монографіях, наукових статтях тощо. Проблеми криміналістичного забезпечення протидії незаконному збагаченню потребує подальшого поглибленого дослідження.

Таким чином, у сучасних умовах поширення злочинів корупційної спрямованості, серед яких особливе місце набуває незаконного збагачення, вельми актуальною та невідкладною постала проблема розробки й запровадження ефективного механізму протидії цим кримінальним явищам криміналістичними засобами. Тому з метою належного криміналістичного забезпечення виявлення та розслідування незаконного збагачення

вбачається доцільним розробка та формування криміналістичної методики розслідування таких злочинів. Подальше наукове дослідження цієї проблематики є особливо важливими у сучасних умовах. Усе це свідчить про актуальність, своєчасність і необхідність наукового обґрунтування й розроблення криміналістичних рекомендацій протидії незаконному збагаченню й у подальшому їх впровадження у практичну діяльність, що забезпечить підвищення ефективності, результативності та якості процесу досудового розслідування зазначених злочинних проявів.

Список використаних джерел:

1. Журавель В. А. Криміналістична характеристика злочинів: проблеми формування та застосування // Вісник Академії правових наук України. Х. : Право, 2008. №4(55). С. 202-213.
2. Коновалова В. О. Вибрані твори. Х.: Апостіль, 2012. 528с.
3. Колесниченко А. Н., Коновалова В. Е. Криминалистическая характеристика преступлений: учебное пособие. Х.: Юрид. институт, 1985. 92с.
4. Шепітько В. Ю., Журавель В. А. Розслідування злочинів корупційної спрямованості: науково-практ. посібник. Х.: Харків юридичний, 2013. 220 с.
5. Шепітько В. Ю., Шевчук В. М., Білоус В. В., Керик Л. І. Система заходів протидії незаконному збагаченню у сучасних умовах // Теорія та практика суд. експертизи і криміналістики: зб. наук. пр. Х.: Право, 2016. Вип. 16. С. 5-16.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПРАВОВИХ НАУК УКРАЇНИ

ЕФЕКТИВНА СИСТЕМА КРИМІНАЛЬНОЇ ЮСТИЦІЇ ЯК ФАКТОР СТАЛОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ

*Матеріали III панельної дискусії
Другого Харківського міжнародного юридичного форуму*

м. Харків, 27 вересня 2018 р.

Харків
«Право»
2018

УДК 343.9:330.34

Е90

Редакційна колегія:

В. Я. Тацій, академік НАН України і НАПрН України,
доктор юридичних наук, професор;

Ю. Г. Барабаш, член-кореспондент НАПрН України,
доктор юридичних наук, професор;

Б. М. Головкін, доктор юридичних наук, професор;

І. А. Шуміло, кандидат юридичних наук, доцент;

К. Д. Кулик, кандидат юридичних наук

Основні напрями роботи панельної дискусії:

- роль органів кримінальної юстиції у здійсненні антикорупційної реформи та забезпеченні сталого розвитку економіки;
- антикорупційний компласнс: можливості та перспективи;
- злочинність у сфері економіки: сучасні тенденції та інноваційні методи протидії

Ефективна система кримінальної юстиції як фактор сталого розвитку економіки : матеріали III панельної дискусії Другого Харків. між-нар. юрид. форуму, м. Харків, 27 верес. 2018 р. / [редкол.: В. Я. Тацій, Ю. Г. Барабаш, Б. М. Головкін та ін.] ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. – Харків : Право, 2018. – 160 с.

ISBN 978-966-937-495-0

© Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого, 2018

© Оформлення. Видавництво «Право»,
2018

ISBN 978-966-937-495-0

Зміст

<i>Kühne Hans Heiner</i> ECONOMIC AND INSTITUTIONAL JUSTICE AS PREREQUISITES FOR SUCCESSFUL ANTI-CORRUPTION STRATEGIES.....	3
<i>Giang Ly Isenring</i> INVESTIGATING CORRUPTION IN THE SWISS BUSINESS COMMUNITY	7
<i>Teichmann Fabian</i> MONEY LAUNDERING AND TERRORISM FINANCING METHODS.....	7
<i>Tumietto Daniele</i> HOW TRANSNATIONAL TAX COMPLIANCE CAN BE A FACTOR IN THE LEGALITY WITHIN THE COUNTRY	8
<i>Michał Jabłoński</i> STATE'S LIABILITY IN DAMAGES AS A KEY CONDITION FOR BUILDING MUTUAL TRUST BETWEEN STATE AND BUSINESS IN VIEW OF A JUDICIAL PRACTICE	11
<i>Авдєєва Галина</i> ЕФЕКТИВНЕ СУДОВО-ЕКСПЕРТНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОСУДДЯ ЯК ФАКТОР УСПІШНОЇ БОРОТЬБИ З КОРУПЦІЄЮ	14
<i>Бойко Андрій</i> ВЗАЄМОДЕТЕРМІНУЮЧИЙ ВПЛИВ ЕКОНОМІЧНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ І КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ	18
<i>Бриль Костянтин</i> ДОСВІД ПОЗИТИВНОЇ ПРОТИДІЇ РЕЙДЕРСТВУ В УКРАЇНІ (НА ПРИКЛАДІ ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСТІ)	22
<i>Валуйська Марина</i> ВИВЧЕННЯ КРИМІНАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ – ШЛЯХ УСПІШНОГО ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИННОСТІ У СФЕРІ ЕКОНОМІКИ	30
<i>Васильцов Сергій</i> ЕКОНОМІЧНА ЗЛОЧИННІСТЬ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ШЛЯХИ ПРОТИДІЇ	34
<i>Воронов Ігор</i> ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КІБЕРБЕЗПЕКИ В УМОВАХ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ	39
<i>Гришин Ярослав</i> ДОСВІД ПОЗИТИВНОЇ ПРОТИДІЇ РЕЙДЕРСТВУ В УКРАЇНІ (НА ПРИКЛАДІ ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСТІ)	44
<i>Гуторова Наталія</i> ВІДНОСИНИ У СФЕРІ ФАРМАЦЕВТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК ОБ'ЄКТ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ	47

<i>Дзюба Анастасія</i>	ЩОДО ОКРЕМИХ АСПЕКТІВ ВТІЛЕННЯ АНТИКОРУПЦІЙНИХ ПРОГРАМ У АНТИКОРУПЦІЙНИХ ПРАКТИКАХ США ТА УКРАЇНИ... 51
<i>Дзидихайло Дмитро</i>	ВІДНОСИНИ ЕКОНОМІЧНОЇ ВЛАДИ В ДЕТЕРМІНАЦІЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ..... 55
<i>Зайцев Олексій, Вишневська Інна</i>	КУПІВЛЯ ІНФОРМАЦІЇ ЩОДО ТЕНДЕРНИХ ПРОПОЗИЦІЙ ЯК ФОРМА ПРОЯВУ КОРУПЦІЇ У ПРИВАТНІЙ СФЕРІ 59
<i>Іжевський Ростислав</i>	ЗАПОБІГАННЯ НЕЗАКОННОМУ ВИКОРИСТАННЮ БЮДЖЕТНИХ КОШТІВ В СФЕРІ ДОРОЖНЬОГО ГОСПОДАРСТВА: ДОСВІД США ТА КАНАДИ 64
<i>Коваленко Наталія, Настюк Василь</i>	ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВЕДЕННЯ ТОРГІВЛІ З ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИМИ ТЕРИТОРІЯМИ 69
<i>Кравченко Юрій</i>	БОРІТЬБА З ТОП-КОРУПЦІЄЮ В УКРАЇНІ: ЧОМУ КОМПРОМІСИ НЕМОЖЛИВІ 75
<i>Крижанівська Оксана</i>	ЗАХИСТ МІЖНАРОДНИХ ІНВЕСТИЦІЙ ВІД КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ..... 78
<i>Новіков Олег</i>	ДО ПИТАННЯ ПРО ЗАХОДИ ЩОДО ПОВЕРНЕННЯ В УКРАЇНУ КОШТІВ ТА ІНШОГО МАЙНА, ОДЕРЖАНИХ ВНАСЛІДОК КОРУПЦІЙНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ТА РОЗПОРЯДЖЕННЯ НИМИ ... 86
<i>Носкевич Іван</i>	РОЛЬ КАДРОВОЇ ПОЛІТИКИ СЛЕДСТВЕННОГО КОМИТЕТА РЕСПУБЛІКИ БЕЛАРУСЬ В БОРЬБЕ С КОРРУПЦІЄЙ 89
<i>Оболенцев Валерій</i>	ЗЛОЧИННІСТЬ ЯК СИСТЕМНА ПРОБЛЕМА ДЕРЖАВИ УКРАЇНИ..... 92
<i>Околит Олександр</i>	РЕАЛЬНІ ЗЛОЧИНИ НА ВІРТУАЛЬНОМУ ФОНДОВОМУ РИНКУ УКРАЇНИ 94
<i>Панов Микола, Анісімов Герман</i>	ЩОДО КОНСТИТУЦІЙНОСТІ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА НЕЗАКОННЕ ЗБАГАЧЕННЯ (СТ. 368-2 КК УКРАЇНИ)..... 98
<i>Радутний Олександр</i>	ГЛОБАЛІЗОВАНІ ВИКЛИКИ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОГО РОЗВИТКУ (ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ, ЦИФРОВА ЛЮДИНА) У ПЛОЩИНІ ПИТАНЬ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА 102

<i>Сметаніна Наталія</i>	
МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ВПРОВАДЖЕННЯ КОРПОРАТИВНОГО КОМПЛАЄНСУ ЯК ЗАСІБ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ У ПРИВАТНІЙ СФЕРІ.....	108
<i>Стрельцов Євген</i>	
ЕКОНОМІЧНЕ КРИМІНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО: ЗМІСТОВНІ ВИМОГИ.....	113
<i>Туляков Вячеслав</i>	
ЛЕГІТИМАЦІЯ ПІДСТАВ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ.....	118
<i>Узлов Дмитрий, Струков Владимир, Власов Алексей</i>	
ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНЫЙ АНАЛИЗ ДАННЫХ НА ПРИМЕРЕ СИСТЕМЫ RICAS КАК МЕТОДОЛОГИЯ КРИМИНАЛЬНОГО АНАЛИЗА В ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПРАВООХРАНИТЕЛЬНЫХ ОРГАНОВ.....	123
<i>Хавронюк Микола</i>	
«ЗЛОЧИНИ У СФЕРІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ»: ЧИ ПОТРИБЕН ЦЕЙ РОЗДІЛ У КК УКРАЇНИ?.....	125
<i>Христич Інна</i>	
ПРОБЛЕМИ ВИЯВЛЕННЯ КОРУПЦІЇ У ПРИВАТНІЙ СФЕРІ УКРАЇНИ.....	133
<i>Шакун Василь</i>	
РЕФОРМА КРИМІНАЛЬНОЇ ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ У КРИМІНОЛОГІЧНОМУ ВИМІРІ.....	138
<i>Шевчук Віктор</i>	
КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОТИДІЇ НЕЗАКОННОМУ ЗБАГАЧЕННЮ: АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СЬОГОДЕННЯ.....	146
<i>Шепітько Валерій</i>	
ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНИХ ЗНАТЬ У СУЧАСНИХ УМОВАХ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИНАМ У СФЕРІ ЕКОНОМІКИ.....	151